

COVID-19, AB ve ULUSLARARASI TİCARET**COVID-19, EU and INTERNATIONAL TRADE****C. Uğur ÖZGÖKER**

Prof. Dr., İstanbul AREL Üniversitesi
İİBF, Uluslararası İlişkiler (İng) Bölümü
✉ ugurozgoker@arel.edu.tr

Erdoğan MERT

Öğr. Gör., Kıbrıs Amerikan Üniversitesi
SBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
✉ e.mert@outlook.com

Öz

Bu çalışma "Uluslararası Ticaret" konusunu bütüncül bir yaklaşımla inceleyip, alt başlıklarından AB'yi derinlemesine analiz etmeyi, bu kavramların geleceğini etkileme potansiyeli olan COVID-19 sürecine değinmeyi amaçlamaktadır ve bu konuları kapsamaktadır. Tarih boyunca savaşların ölüm, acı, gözyaşı, yıkım, ateş, yokluk, açlık, v.b. kavramlarla özdeşleştiğini, ticaretinse bunun tersine varlık, bolluk-bereket, barış, güvenlik, gelişme v.b. kavramlarla resmedildiğini, dolayısıyla düzgün işleyen bir küresel ticaret sisteminin Dünya barışına hizmet edeceğini önermektedir.

Çalışmada uluslararası ticaretin genel çerçevesi çizilmeye çalışılmış, uluslararası ticareti geliştirmek üzere küresel kurumlar oluşturulmuş olmasına rağmen ortaya çıkan engellere, bu engelleri aşmak üzere ortaya konan bölgeselleşme çabalarına, ortaya çıkan AB gibi oluşumlara değinilmiş, süregelen/tahmin edilebilen ve COVID-19 gibi tahmin edilemeyen faktörlerin etkilerine yer verilmiştir.

Uluslararası Ticaretin, bir ulusun diğer bir ulusu sömürgeleştirmesinden bile daha yararlı olduğu ifade edilmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan iki kutuplu dünya düzeni, siyasi bloklaşmalar kadar ekonomik gruplaşmalara da zemin hazırlamış ancak Doğu-Batı siyasi/ekonomik sistem mücadelesi sonucunda Doğu bloku ve onun ürünü olan ekonomik sistem çökmüş, günümüze kadar ulaşan, çok kutupluluğu temsil eden bir "bölgeselleşme" hareketine dönüşmüştür.

Anahtar kelimeler: COVID-19, Pandemi, AB, Uluslararası Ticaret, Uluslararası İlişkiler, Bölgeselleşme

ABSTRACT

This study aims to analyze the subject of "International Trade" with a holistic approach, to analyze its one of sub-title the EU in depth, to touch upon the COVID-19 process, which has the potential to affect the future of these concepts, and includes these three topics. Throughout history, wars illustrated with concepts. death, pain, tears, destruction, fire, absence, hunger, etc. On the contrary, trade is identified with concepts, wealth, abundance, peace, security, development, etc. Therefore this study suggests that a properly functioning global trade system will serve World peace

In the study, the general framework of international trade has been tried to be drawn, although global institutions have been created to develop international trade to the obstacles that arise regionalization efforts to overcome these obstacles, The emerging formations such as the EU were mentioned, and the effects of ongoing / predictable and unpredictable factors such as COVID-19 were discussed.

It has been stated that international trade is more beneficial than one nation colonizing another. The bipolar world order that emerged after the Second World War caused economic groupings as well as political blocifications. However, as a result of the East-West political / economic system struggle, the Eastern bloc and its product, the economic system collapsed and turned into a "regionalization" movement that has survived until today and represents multipolarity.

Keywords: COVID-19, Pandemic, EU, International Trade, International Relations, Regionalism

Makale Geliş Tarihi / Receiving Date 28.7.2020
Makale Kabul Tarihi / Acceptance Date 03.10.2020

Derleme Makale/Review Paper

GİRİŞ

İnsanlığın şafağından itibaren, henüz ortada bir “dil” bile bulunmazken ortada olan insanlar arası ilişkinin iki çeşidi mevcuttu; ticaret ve savaş. Bu iki kavramın bireyler, toplumlar ve uluslar arasında varlığını güçlendirerek sürdürüp günümüze kadar geldiğini görmekteyiz. İnsanlar/uluslar aralarında hangi iletişim dilini kullanacaklarını kendi iradeleriyle belirleyebilmektedirler. Genellikle bu iki kavramın (savaş ve ticaret) birbirlerinin alternatifi oldukları görülmektedir.

Bütün teoriler özgür iradeyle verilebilecek kararları temel alarak oluşturmaktadır. Ancak en az iki ulusu ele alıp birbirleriyle ilişkilerini incelemek için kullanılan savaş veya ticaret teorilerini bir anda geçersiz kılabilen, sürpriz bir “üçüncü” faktör mevcuttur; genelde doğa, özelde salgın hastalık.

Bu çalışmanın konusu uluslararası ticarettir. Savaş, tamamen çalışmanın çerçevesi dışındadır. Ancak günümüzde bu iki kavramın kaynaşmasıyla ortaya “ticaret savaşları” kavramı çıkmıştır. İçinde bulunduğumuz COViD-19 Pandemi Süreci hem savaş hem ticareti tarihe geçecek derecede etkilemekte, dolaylı olarak kendisini çalışmaya dahil ettirmektedir.

1. ULUSLARASI TİCARET GENEL ÇERÇEVE

1.1. Tarihçe ve Teoriler

Uluslararası ticaretin ilk kez bilimsel bir yöntemle incelenmesi Adam Smith’in 1776’da yayınlanan ünlü eseri “Ulusların Zenginliği” ile başlar. Bu çalışma aynı zamanda Klasik İktisat ekolünün de kurucusu olarak kabul edilir. Smith’in çalışması ile başlayan süreç, ilerleyen yıllarda birçok bilim adamının katkılarıyla uluslararası iktisat biliminin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu bilimsel gelişmeye katkıda bulunan belli başlı iktisatçılar şunlardır (Seyidoğlu, 2003: 14): David Ricardo, John Stuart Mill, Alfred Marshall, Eli Heckscher, Bertil Ohlin, John Maynard Keynes, Jacob Viner ve Paul Samuelson.

İngiliz ekonomistlerden Adam Smith, Robert Malthus, David Ricardo Fizyokratların düşüncelerinden yararlanarak birçok yeni ilkeler koymuşlar ve liberalizmin temellerini atmışlardır. Kuramları ve sistemleri daha kesin ve üstün olduğu için bu ekonomistlerin oluşturduğu düşünce ekolüne Klasik Okul adı verilmiştir (Töre, 1996: 625).

1776’da yayımlanan Adam Smith’in “Milletlerin Zenginliği” adlı eserine göre Devletler, uluslararası ticaret ile zenginleşmektedir. “Mutlak Üstünlükler Teoremi” Adam Smith’in en önemli teorilerinden biri olarak görülmektedir. Bir ülke hangi üründe daha iyi ise mutlak olarak, o ürünü üretmeye ve satmaya devam edeceği ve diğer ürünleri üretmekten vazgeçmesi görüşü “mutlak üstünlükler” teoreminin ana düşüncesini şekillendirmektedir (Töre, 1996: 626).

David Ricardo ise “Mukayeseli Üstünlükler Teoremini” geliştirmiştir. David Ricardo’ya göre, bir devlet sadece tek bir ürün üretmesi gerekmiyor; en üstün olduğu konudaki ürünü üretmelidir. David Ricardo’nun geliştirdiği bu teoriye göre kârlı dış ticaret yapılabilmesi için bir ülkenin bir malın üretiminde diğer malın üretimine göre daha yüksek oranda verimli olması, yani üretimde karşılaştırmalı olarak üstün olması gerekmektedir. Buna göre ülkeler karşılaştırmalı üstünlüğe sahip oldukları malların üretiminde uzmanlaşmalı ve bunları ihraç edip, diğerlerini ithal etmelidir. Böylece her iki ülke dış ticarettten kazançlı çıkacaktır.

1.2. Uluslararası Ticaretin Faydaları ve Gelişim Süreci

Adam Smith, "Milletlerin Zenginliği" adlı eserinde uluslararası ticaretin, sömürge edinmekten bile daha iyi olduğunu çarpıcı bir şekilde ifade etmiştir: Kalabalık ve gelişen kolonilerin ticaretindeki tekelin kendi başına herhangi bir ülkede sanayi kurmaya, hatta onu sürdürmeye bile yetmediğine İspanya ve Portekiz iyi birer örnektir. Bu iki ülke hatırı sayılır miktarda koloni sahibi olmadan önce sanayici ülkelerdi. En zengin ve en verimli sömürgelere sahip olduktan sonra ikisi de artık sanayici ülke olarak kalamadılar (Smith, 2011: 196).

Avrupa'da Ortak Pazar'ın oluşumunu tamamlamak kaygısıyla Topluluk içi ticarete hala uygulanmakta olan kısıtlayıcı tarife dışı engelleri kaldırmanın ve Toplulukta özellikle son iki genişlemenin arttırdığı gelişme farklılıklarını azaltmanın gerekliliğini göz önüne alan 28 ve 29 Haziran 1985 tarihli Avrupa Konseyi Milano toplantısı, Avrupa antlaşmalarını yenilemek üzere bir hükümetler arası konferans yapılmasını kararlaştırdı. Lüksemburg'da 1985 yılı Eylül ayından Aralık ayına kadar süren ve Dışişleri bakanları düzeyinde yapılan bu konferans hem CECA, AET ve EURATOM antlaşmalarında yapılan değişiklikler hem de dış politika konusunda Avrupa işbirliğine ilişkin düzenlemeler içeren bir metin olduğundan "Avrupa Tek Senedi" adı verilen bir belgenin hazırlanması ile sonuçlanmış, 1 Temmuz 1987'de tüm üye ülkelerde yürürlüğe girmiştir (Deniau, 1990: 33).

1957 yılında gümrük birliği sürecine giren Avrupa Birliği'nin gelişim süreci, gümrük birliği teorisinin diğer bütünleşme biçimlerini kapsayacak şekilde genişletilmesine ve ekonomik bütünleşme teorisinin ortaya atılmasına olanak sağlamıştır. Ülkelerin gümrük birliği kurmalarının temel nedenleri arasında; birlik üyesi ülkelerdeki firmaları birlik dışı ülkelerin rekabetinden koruma, kaynak dağılımında etkinlik sağlama, birlik içi üretim ve rekabet düzeyini artırma, ölçek ekonomilerinden yararlanma vb. yer almaktadır (Ertürk, 1993: 8).

AB'de bir yıl içerisinde 600 milyar Dolar "Katma Değer" yaratılmıştır. Bu, 54 Afrika ülkesinin toplam bir yılda ürettiği GSMH'a eşit bir meblağdır. Kaldı ki, bu 54 ülkenin içinde zengin petrol rezervleri olan; Libya, Nijerya, Cezayir ve Sudan, zengin doğalgaz yatakları olan Cezayir ve Tunus, zengin fosfat rezervleri olan Fas, zengin Bakır rezervleri olan Angola ve Kongo, nikel ve kalay madenleri olan Orta Afrika Cumhuriyeti, altın madenlerine sahip Mali ve Çad ile dünyanın en zengin rezervlerine sahip; kömür, elmas ve altın madenlerini işleten Güney Afrika Cumhuriyeti de bulunmaktadır. Tek Pazar'ın AB'de yürürlüğe girmesi ile kaldırılan teknik, mali ve fiziki engeller ile "Tek Pazar" ve sonrasında "Ekonomik ve Parasal Birliğin" tesis edilmesi üzerine 28 AB ülkesinin toplam GSMH'nın 2 trilyon dolarının üretim faktörlerinde elde edildiği hesaplanmıştır.

10 yılı (1993-2003 arası) değerlendiren bir Komisyon Raporu Tek Pazar uygulaması sayesinde (European Commission, 2002: 3):

-10 yıl içerisinde, 2,5 milyon civarında yeni ilave iş imkânı yaratıldığını, kişi başına AB GSMH'sinde 2.338 Euro'luk artış sağlandığını,

-AB ülkeleri ihracatının GSMH içindeki 1992 yılında %6,9 olan payının, 2001 yılında %11,2'ye çıktığını ifade etmektedir. Aynı raporda bu önemli ihracat artışında, Tek Pazar uygulaması sayesinde, rekabete zorlanma ve buna paralel olarak yaşanan çok sayıda şirket evliliklerinin büyük rolü olduğu da vurgulanmaktadır.

1.3. Uluslararası Ticaret Açısından Devletler Hukuku

Uluslararası Özel Hukuk, Özel kişiler ve özel teşebbüslere uygulanan hukuktur. Uluslararası Kamu Hukuku ise, devletlerin birbirleriyle ilişkilerini inceleyen hukuk dalıdır. Uluslararası hukukun, Uluslararası ilişkilerde devletlerin iç hukukunun üzerinde olup olmadığı tartışmalı bir konudur. Yani, Monist-Düalist ikilemi söz konusudur. AB hukuku ise, kesinlikle devletlerin iç hukukunun üzerindedir. Hukukun üstünlüğü ilkesi, Maastricht Antlaşması ile Birliğin üzerinde kurulduğu ilkelerden birisi olarak açıkça zikredilmiş; Lizbon Antlaşması ile de bir derece daha ileriye gidilerek, Birliğin üzerine bina edildiği “değer”lerden birisi olduğu vurgulanmıştır (Rosas ve Armani, 2010: 36). Hatta Birliğin yargı organı, bu gelişmelerden çok daha önce, “Topluluğun, hukukun üstünlüğü ilkesi üzerine bina edildiğini ve ne kurumların ne de Üye Devletlerin işlemlerinin temel anayasal şart olan antlaşmalara uygunluk denetiminden kaçabileceğini” net biçimde ortaya koymuştur (Rosas ve Armani, 2010: 37). Uluslararası sorunlar, müzakere ve diplomasi yoluyla çözülür. Uluslararası sorun çözülmüyorsa, karşı ülkeyi tehdit etmeden, bir ülkeden arabuluculuk yapması istenebilir. Buna rağmen, çözüm olmuyorsa Birleşmiş Milletler’e başvurulur. Tek istisna olarak, askeri saldırıya uğrandığında buna savaşa karşılık verilebilir. Uluslararası Hukukta buna “Haklı-Adil Savaş” (Justice War) denir. Uluslararası hukukun devlet iradesiyle oluştuğunu ileri süren iradeci görüşe yakın İtalyan hukukçu Anzilotti’ye göre savaş her ne kadar uluslararası legal sistemin sınırı dışında olsa da kuvvet kullanma yoluyla yeni bir hukuk kurmanın aracıdır. İç hukukta bunun karşılığı ise devrimdir. Bu nedenle savaş ne uluslararası hukuka aykırı düşer ne de bu hukukun öngörmesiyle gerçekleşir. Barışçı metotların olmaması durumunda savaşın fonksiyonu, pozitif hukukun gerçekleriyle uyumlaştırılmasıdır (Von Elbe, 1939: 684). Aksi halde, devletler uluslararası sorunlarını “Barışçı Yöntemlerle” çözmek zorundadır. Kesinlikle, askeri müdahaleler yasaktır. Ülkelerarası anlaşmazlıklar uluslararası örgütler bünyesinde çözüme ulaşılmaktadır.

1.4. Ekonomik Modeller: Liberalizm ve Sosyalizm

Dünyada iki ekonomik sistem vardır: Birincisi, planlama ekonomisi, planlı büyüme ve kalkınma olarak sosyalizmdir. İkincisi ise, bireysel mülkiyet ve girişime dayalı serbest piyasa ekonomisi olan liberalizmdir.

20. yüzyılda gerçekleşen en önemli olaylardan biri Çarlık rejiminin yıkılıp yerine sosyalist sistemin kurulması olmuştur. 1917 yılında Çarlık rejimi yıkılmış ve yerine daha önce uygulanmamış farklı bir sistem olan Sosyalist sistem kurulmuştur. Sosyalist sistemde üretim araçları kamuya ait kabul edilmektedir (Şahin, 2002: 36). Üretim araçları insanların ihtiyaçlarını karşılamak amacı ile toplum yönetimini elinde bulunduran organ tarafından üretime tahsis edilmektedir. Sosyalist sistem dünyada mevcut siyasal ve ekonomik sisteme alternatif bir sistem getirmiştir. Bu sistemde Merkezi Ekonomik Planlama (MEP) uygulanmaktadır. Üretim faktörleri tek bir merkezden kontrol edilmekte ve dağıtımdan da yine merkez sorumlu kabul edilmektedir. MEP, ekonomik problemlerin çözümünde devlet müdahalesi olmayan serbest piyasa ekonomisinin aksi özelliğine sahip bir ekonomi sistemidir (Ulutürk, 2001: 132). 19. Yüzyılda kapitalizmin oluşturduğu toplumsal ve ekonomik eşitsizlikleri ortadan kaldıracığına yönelik bir iddia ile geliştirilmiştir. Sovyetler Birliği liderleri, planlanmış ve merkezden yönetilen bir ekonominin Batılı bir piyasa ekonomisinden daha rasyonel olduğunu öne sürmüşler fakat uygulamadaki sonuçlar bu iddiayı çürütmüştür (Roskin, 2007: 346).

Sosyalist sistemde üretim araçlarının mülkiyeti her daim devletin elinde tutulmaktadır. Hangi malların üretileceği ve üretilen malların ne kadar üretileceği devlet tarafından önceden belirlenmektedir. Bu sistemin en büyük özelliklerinden biri rekabetin olmamasıdır. Bu bağlamda reformlara yönelik olarak kayıtsız bir sistem yaratılmıştır. Bu durum zaman içerisinde ürünlerin kalitesinin düşmesine ve yaşam kalitesi bakımından Doğu Avrupa Ülkeleri (DAÜ)'nün Batı'nın çok gerisine düşmesine neden olmuştur. Tüketim mallarının üretimi ikinci plana atılarak, sadece endüstriyel üretime odaklanılmıştır. Bu nedenle sistem büyük bir kıtlık yaratmıştır. Mal ve hizmetlerde tüketicilerin tercihlerinden çok devleti yönetenlerin tercihleri söz konusu olmuştur. Üretilen ürünlerin miktarının merkezden belirlenmesi bazı ürünlerin fazla, bazı ürünlerin ise yetersiz üretilmesine sebep olmuştur. Bunun sonucunda bulunamayan ürünler için ikinci bir piyasa, yani karaborsa oluşmuştur. Yanlış istihdam politikalarının sonucu olarak niteliksiz işgücünün varlığı, DAÜ'lerin refah düzeyinde gerilemeye sebep olmuştur (Kavukçu, 2008: 4). Sistem 1924-1953 Stalin yönetimi altında saf olarak uygulanmıştır. Fakat Stalin'in ölümünün ardından gelen liderler Sovyetler Birliği'ndeki Stalinist yapıyı yok etmek istemişlerdir.

2. ULUSLARARASI TİCARET VE KÜRESEL KURUMLAR

2.1. GATT-WTO

Evrensel yaklaşım/küreselleşme, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)'ne üye olan ülkeler arasında dış ticarete yönelik engellerin azaltılması ve kaldırılması esasına dayalıdır. Evrensel yaklaşım kapsamındaki çalışmalar 1944 yılında başlamıştır. Serbest dış ticaret yanlısı ülkeler Bretton Woods'ta bir araya gelerek Bretton Woods Ayarlanabilir Sabit Döviz Kuru Sistemi, IMF (Uluslararası Para Fonu) ve Dünya Bankası'nın kurulmasına ve bunların yanı sıra kurulacak Uluslararası Ticaret Örgütü (ITO) kapsamında serbest dış ticaret yapılmasına ilişkin bağlayıcı kararlar almışlardır. ITO'nun kuruluş müzakereleri devam ederken, bazı ülkeler kendi aralarında tarife indirimleri yapmak ve ITO resmi hale gelinceye kadar bu indirimleri uygulamak amacıyla 1947 yılında geçici olarak kabul edilen Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'nı (GATT) imzalamışlardır. GATT geçici olma özelliğine rağmen, (ITO kurulamayınca) 1994 yılına kadar serbest dünya ticaretinde genel kabul gören bir anlaşma olmuştur. 1995 yılında Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) kurulmuş ve GATT'ın değiştirilmiş ve geliştirilmiş hâlini kendi kapsamına dahil etmiştir. DTÖ, dış ticareti evrensel boyutta serbestleştirmeye yönelik faaliyetler yürüten yasal kuruluş olarak çalışmalarına devam etmektedir (GİB, 2009: 5).

Krizlerin ortaya çıkardığı ekonomik sorunların giderilmesi için dış ticarete ve ülkeler arasındaki sermaye hareketlerinde serbestleşmeye gidilmesinin gerekli olduğu fikri dünya ülkeleri arasında yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu durum 1980'li ve 1990'lı yıllarda ülkelerin ticari ve finansal serbestleşme-küreselleşme sürecine girmelerini sağlamıştır. Ticari ve finansal küreselleşmeye ayak uyduramayan ülkeler önemli ekonomik sorunlar yaşamışlar ve küreselleşmenin nimetlerinden faydalanamamışlardır. Sovyetler Birliği, fiyat mekanizmasını kullanmaması, ileri teknolojiye sahip olmaması ve rekabet gücünü artıramaması gibi nedenlerle ekonomik etkisizlik sorunlarıyla karşılaşmıştır. Sovyetler Birliği 1980'lerin sonunda yıkılmıştır. Bu durum iki kutuplu dünya düzeninin ve Sovyet tipi dış ticaret yapısının sona ermesine ve liberal ekonomik sistemin dünyaya hâkim olmasına (tek kutuplu dünya düzeni) yol açmıştır (Seyoum, 2009: 4).

2.2. OECD: İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı

Avrupa ülkelerinin çoğunda özellikle Doğu Avrupa ülkelerinde güçlenen sosyalistler Amerika Birleşik Devletleri'nin çıkarlarını tehdit etmeye başlamış ve buna bir son vermek isteyen ABD, yardımın ne kadar olacağını belirtmeleri, ekonomik program hazırlamaları ve ticaret engellerinin indirilmesi gibi bazı şartların yerine getirilmesi karşılığında savaştan yeni çıkan Avrupa devletlerine bir mali yardım sağlamayı önermiştir. Bu öneriyi kabul eden Avrupa devletlerine Marshall Planı kapsamında yardımlar yapılmaya başlanmıştır ve 1948 yılında Lahey'de Avrupa Birleşik Devletleri kongresi yapılarak yardımların Avrupa devletlerine ulaştırılması amacıyla Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü (OECE) kurulmuştur. İlk altı ay içinde olumlu sonuçlar elde edilmiş ve 1950 yılında Avrupa Ödemeler Birliği kurulmuştur (Çimen, 1996: 45). Tüm bu olumlu gelişmeler sonucunda, ekonomik olarak istikrarlı bir yapıya kavuşmak amacıyla üye ülkelere ABD, Kanada ve Japonya'nın da katılmasıyla, bu örgüt genişleyerek Ekonomik İşbirliği ve Gelişme Örgütü (OECD) adını almıştır (Bilici, 2005: 35).

Avrupa'nın yeniden imarı iki aşamalı bir çalışmayı gerektirmekteydi. Birinci aşamada, ekonomik darboğazların hızla aşılacağı kısa vadeli bir faaliyet, ikinci aşamada ise, Avrupa'nın ekonomik açıdan tamiri için uzun vadeli bir program öneriliyordu. Kısa vadede, Avrupa'ya güven verilmeli, Ren kömür üretimi yeniden başlatılmalı, bu kömürün tüketim alanlarına dağıtımı sağlanmalıydı. Uzun vadede, A.B.D. Avrupa işlerine asgari düzeyde karışmalı, Avrupalıları kendi ayakları üzerinde durduracak bir yardım programı geliştirildikten sonra bunun uygulaması Avrupalılara bırakılmalıydı (Mee, 1984: 93).

Avrupa'nın yeniden imarını amaçlayanlar, eski Avrupa devletler sisteminin yerine, kıtada kendi siyasi ve ekonomik çıkarlarını gerçekleştirmeye daha elverişli bir sistem kurmayı amaçlamaktaydılar. Bu en iyi, Amerikan federalizmi benzeri bir devlet yapısını Avrupa'ya uygulamak biçiminde olabilirdi. Çünkü stratejik olarak, uluslar üstü kurumlar tarafından denetlenen bütünleşmiş bir ekonomik düzen, Alman milliyetçiliğinin ve militarizminin kolayca denetim altına alınmasını sağlayabilir, Fransa'nın güvenlik ve ekonomik endişelerini gidererek Almanya'yı tamir edebilir ve dolayısıyla Sovyet ilerlemesine karşı Batı Avrupa'da uygun bir güç dengesi yaratabilirdi. Amerikalılar, kendi ülkelerinde başardıkları, geniş bir iç pazarda, serbest pazar güçleri tarafından ve merkezi kurumların eşgüdümü ile oluşturulan alt yapı üzerinde bütünleşmiş bir ekonomi yaratılması modelini Avrupa'ya ihraç etmek istiyorlardı. Nihai amaçları bir Avrupa Birleşik Devletleri kurmaktı (Hogan, 1983: 429).

3. ULUSLARARASI TİCARETİN ÖNÜNDEKİ ENGELLER

3.1. İthalat Yasakları ve Kotalar (Miktar Sınırlamaları)

Ticari küreselleşme veya küresel ticaret, evrensel ve bölgesel boyutta sürdürülen dünya ülkeleri arasındaki mal ve hizmet ticaretini çok yanlı olarak serbestleştirme çabalarını ifade etmektedir. Buna göre ticari küreselleşme için dış ticareti kısıtlayan gümrük vergisi, kambiyo denetimi, kota gibi engellerin azaltılması/kaldırılması gerekmektedir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ticari küreselleşme sürecine dahil olmuşlar ve dış ticareti serbestleştirme yönünde çalışmalar yapmışlardır. Ticari küreselleşme sayesinde dünya ticaret hacmi (ithalat + ihracat) ve küresel rekabet artmış, uluslararası piyasalar yurtiçi piyasalardan daha hızlı gelişmiş ve dünya ticareti dünya hasılasından daha hızlı büyümüştür. Finansal küreselleşme, ülkeler arasındaki kısa ve uzun

vadeli sermaye hareketleriyle ilgili olarak uygulanmakta olan her türlü engel ve kısıtlamanın kaldırılması ve yurtiçi piyasanın dünya piyasaları ile bütünleştirilmesidir. Finansal küreselleşme ile dünyadaki sermaye miktarında büyük artışlar olmuş ve dünya tek bir finans piyasası haline dönmüştür. Üretim küreselleşmesi, bir ülkedeki üretici firmaların başka ülkelerde firmalar kurarak, ana ülke sınırları dışında üretim yapmalarınıdır. Dünya üretiminde önemli paya sahip olan çok uluslu firmalar, ucuz işgücü, doğal kaynak vb. gibi olanaklara sahip ülkelerde yatırım yaparak üretim maliyetlerini daha da düşük seviyeye çekme imkânı elde etmektedirler (Pondicherry University, 2009: 31).

Ticaretin artmasıyla krediyi kimin karşılayacağı ve ödemelerin nasıl yapılacağı sorusu ortaya çıkmıştır. Bunu, IMF ve Uluslararası İmar Bankası cevaplamıştır. Merkezi ABD’de bulunan IMF, ticaret yapıldıktan sonra kredi kısmını kimin karşılayacağı ve ödemelerin nasıl yapılacağını kontrol eden ve belirleyen bir para fonudur. Savaştan zarar gören ülkelerin hasarlarını tazmin etmek, iktisadi kalkınma için gerekli olan ithalatlarını yapabilmeleri için; uzun dönemli, uygun koşullu ve düşük faizli kredi temin etmek üzere kurulmuştur. IMF’in sahip olduğu rol kuruluştaki belirlenen rolün çok ötesine geçmiştir. IMF neo-liberal ekonomi politikalarının savunucusu konumuna gelmiştir. Bu politikaların önerildiği ülkelerde, öncelikle hukuk sisteminin işlemesi, borsanın ve banka düzeninin yapısı gibi gerekli alt yapı çalışmalarına yoğunlaşmıştır (Gülcan ve Kuştepe, 2006: 246).

IBRD ve IMF’in II. Dünya Savaşı’nın hemen ertesinde kurulmuş olması bir tesadüf değildir. Bu kuruluşların oluşturulmasının fikir babası olan üçlü; ABD Hazine Sekreteri Henry Morgenthau, Baş Ekonomi Danışmanı Harry Dexter White ve İngiliz ekonomist John Maynard Keynes’tir. Savaş ertesi yıkılmış ekonomileri yeniden inşa etmek ve uluslararası ekonomik işbirliğini geliştirmek için çok taraflı bir çerçeve oluşturularak, ortak karar alma anlayışına ve ticari ve ekonomik ilişkilerin yürütülmesinde işbirliğine dayanan bir ekonomik düzen yaratılması gereğini ifade etmişlerdir. Bu yüzden, her iki kuruluş da II. Dünya Savaşı sonrası Avrupa’sının yeniden inşasına yardımcı olmak için oluşturulmuştur denilebilir (Taillant, 2002).

ABD, GATT’ı malların serbest dolaşımı için kurmuştur. IMF’yle finansmanı sağlamış ve IBRD ile savaşlardaki hasarları telafi edip kalkındırma aşamalarını uygulamaya koymuştur. Uluslararası Finans Kurumu (IFC)’ye üye bir devlet olabilmek için ülkenin IBRD ve IMF kuruluşlarına üyeliği gerekir. IFC’nin 2002 mali yılı taahhütleri 75 ülkede 204 şirkete ayrılan 3 milyar ABD Doları’dır (sendikasyon kredileri dahil; bu tutarın 2,7 milyar ABD \$’ı kendi hesabınadır). 178 üyesi vardır. Türkiye ise IFC’ye 1956 yılında üye olmuştur (Kaya, 2002).

3.2. Rekabet Kanunları ve Gereklilikleri

İlk “Rekabet Kanunu” Kanada’da (1889) ve ikinci olarak ABD’de (1890) ortaya çıkmıştır. Kapitalist ülkeler, anti-teknelci politikalar ileri sürmekteydi. Tekel’in tüm rakipleri piyasadan silmesi ve kaliteyi düşürmesi kesinlikle yasaktır. ABD’deki kanunlar doğrultusunda, tekelleşme ve kartelleşmeye yönelik girişimlere hapis cezaları getirilmiştir.

3.2.1. Damping

Ticarette, Rekabeti telafi edecek iki unsur bulunmaktadır. Birincisi, dampingdir. Damping, bir malın yurtiçine göre yurtdışına daha düşük fiyatla satılması olarak tanımlansa da pratikte malların yurtdışı piyasalarda üretim maliyetlerinin altında bir fiyatla satılması olarak nitelendirilir (İyibozkurt, 2001: 206).

3.2.2. Sübvansiyonlar

Yardım (sübvansiyon) bir malın üretimini ve ihracatını teşvik etmek için kamu tarafından sağlanan aynı ve nakdi desteklerdir. Ancak bu destekler ithalatçı ülkede damping etkisi yaratarak haksız rekabete neden olmaktadır. DTÖ kurallarına göre bu durumdan zarar gördüğünü ispatlayan ülkeler, yüksek anti sübvansiyon vergisi veya telafi edici gümrük vergisi uygulama hakkına sahip olmaktadır. Örneğin; 1989-1990 yılları arasında AB'nin, Türkiye'den ithal ettiği tekstil, giyim eşyası, demir-çelik, cam eşya ve televizyon gibi mallar için 11 adet sübvansiyon (damping) soruşturması açması gibi (Tuncer, 1995: 250).

4. EKONOMİK BÖLGESELLEŞME

Devletlerarası ilişkilerde ve uluslararası siyaset literatüründe bölgeselleşme girişim ve çalışmalarının kökenleri oldukça eskiye dayanmaktadır. Ancak, 20.yy'ın ortalarına kadar geçen süreç erken dönem olarak adlandırılırken (Söderbaum 2015: 6), bölgeselleşme ile ilgili bir literatürün oluşması İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki yıllarda gerçekleşmiştir (Fawcett, 2012: 2). Günümüz bölgesel organizasyonlarından birçoğunun temeli Soğuk Savaş döneminde atılırken iki kutuplu sistemin yıkılmasının ardından dünyanın hemen her coğrafyasında bölgeselleşmenin hızlandığı görülmüştür (Smith, 1997: 64). Motivasyonlarının ve hedeflerinin çeşitlendiği bölgeselleşme faaliyetleri güvenlik, ticaret, kültür, eğitim gibi alanlarda işbirliklerini kapsarken en yaygın bölgeselleşme türlerinden birini ekonomik bölgeselleşme oluşturmuştur (Hettne, 2003: 24).

Bölgeselleşme çalışmalarında bulunan birçok akademisyen bölgeselleşmenin açıklanmasından önce bölge kavramının muğlaklığına değinmiştir (Hurrell, 1995: 333) Bölgeyi hangi unsurların oluşturduğu üzerinde bir fikir birliği olmamakla beraber genel kanı yalnızca coğrafi yakınlığın yeterli olmadığı yönündedir. Yakınlığa ek olarak benzer değer, kültür ve tarihi paylaşmak hem bölgeyi oluşturan hem de diğer toplumlarca bu yönde zihinsel bir imajın oluşması bölge tanımının içine dahil edilmiştir (Acharya, 2008).

Ticaret anlaşmalarının faydaları hakkında akademide görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin bebek endüstrileri korumak ve ithal ikameci sanayiye teşvik edebilmek için aralarında Tercihli Ticaret Anlaşması (TTA) kurabilmekte bu sayede ekonomik gelişme ve kalkınmalarına TTA'lar olumlu etki edebilmektedir. Bunun yanında bölgesel organizasyonlar yoluyla uluslararası müzakerelerdeki aktör sayısını azaltmasıyla kararların alınmasına katkıda bulunabilmektedir (Krugman, 1993: 73). Ancak, üçüncü tarafları dışlayıcı etkisiyle GATT ve DTÖ'nün oluşturmayı hedeflediği mal ve hizmetlerin küresel serbest dolaşımını engelleyici bir boyutu da bulunmaktadır. Bununla beraber bölgesel faaliyetlerin zamanla genişleyerek küreselle evrilebileceği veya zayıf ülkeleri küreselle rekabet edebilecek konuma gelmelerine yardımcı olduğuyla ilgili de görüşler bulunmaktadır. Kuruluş amacı ekonomik küreselleşmeyi desteklemek

olan GATT ve DTÖ'nün bölgeselleşmeye izin vermesi bu perspektiften değerlendirilebilmektedir (Telo, 2007: 6). Bölgeselleşme çalışmaları daha çok Avrupa merkezli olmakla beraber Avrupa dışı bölgesel organizasyonlar ve bölgeselleşme girişimleri özellikle 1990'lardan sonra Afrika ve Asya kıtalarında hız kazanmıştır (Mehmetçik, 2019). Bu bağlamda bölgesel kurum ve organizasyon sayısı bakımından Latin Amerika da bölgesel girişimlerin yoğun olarak bulunduğu bir coğrafya olarak karşımıza çıkmaktadır

Bölgesel Ticaret Anlaşması (BTA), çoğunlukla aynı coğrafi bölgede yer alan ülkelerin, aralarındaki dış ticaret engellerini kaldırarak, ticareti karşılıklı olarak serbestleştirmeleri durumudur. BTA'lar dört grupta toplanabilir: Tercihli Ticaret Anlaşmaları, Serbest Ticaret Bölgesi, Gümrük Birliği ve Ortak Pazar (Bakan ve Kocağ, 2012).

Tarihte bilinen ilk BTA, M.Ö. XIV. yüzyılda Mısırlı IV. Pharaoh Amenophis ile Kral Alasia arasında imzalanan uluslararası hukuk niteliğindeki metindir. Yapılan bu anlaşma ile Kıbrıslı tacirler, belirli oranda bakır ve ağaç karşılığında, Mısır'da gümrük muafiyetinden yararlanmışlardır (Gençosmanoğlu, 2010).

Dünya genelinde ülkelerin çok sayıda bölgeselleşme girişimi oluşturmaları ve aynı zamanda ülkelerin birden fazla bölgeselleşme girişimleri içinde yer alma çabaları uluslararası ticaret düzeninde karmaşık bir yapı meydana getirmiştir. Bhagwati (1995) bu yapıyı tanımlamak için "spagetti kasesi" (spaghetti bowl) kavramını kullanmıştır. Spagetti kasesi yaklaşımında kâse, çok taraflı ticaret sistemini ifade etmektedir. Kâsenin içindeki spagettilerin karmaşık görüntüsü ise bölgeselleşme girişimlerinin ulaştığı karmaşık düzeni nitelendirmektedir (Genç ve Berber, 2011).

Birinci aşama MFN (The Most Favorite Nation – Ticarete En çok Kayırılan Ülke), Uluslararası ticaretin birinci basamağıdır. Üye ülkelerin ticaret ortakları arasında ayırım yapmamasını zorunlu kılmaktadır (GİB, 2009).

İkinci aşama Serbest Ticaret Antlaşmalarıdır (STA) (Free Trade Agreements), iki ya da daha fazla ülke arasında ticaret engellerinin ortadan kaldırılarak, taraflar arasında bir serbest ticaret alanı oluşmasını sağlayan ancak taraf ülkelerin üye olmayan üçüncü ülkelere ticaretinde bireysel düzenlemelerini sürdürmelerine izin veren anlaşmalar olarak tanımlanabilir (Pınar vd., 2013: 2). Taraf ülkelerin karşılıklı yarar sağlayarak ve engellerin kaldırılmasıyla oluşan bir serbest ticaret alanıdır.

Gümrük birliğinden farklı olarak STA'da üçüncü ülkelere karşı ortak bir gümrük tarifesi uygulanmamaktadır. Buna ek olarak gümrük birliğinde serbest dolaşım maddesi mevcut iken, STA'da menşe kuralları geçerlidir (Aynacı, 2015: 10).

Üçüncü aşamada Gümrük Birliği (Customs Union) yer almaktadır. Ülkelere karşı herkes serbesttir ancak, üye ülkeler aralarında gümrükler sıfırlanacaktır. Bu aşamada, üçüncü ülkelere karşı ortak gümrük tarifeleri belirlenmektedir.

Dördüncü Aşama, Ortak Pazar'dır (Common Market). Bu aşamada, tüm tarife ve kısıtlamalar kaldırılarak ortak dış tarifeler konulur. Mallar dışındaki üretim faaliyetlerini de serbest dolaşım sağlayacaktır. Yani; kişiler, sermaye ve hizmetler serbest dolaşacaktır. Şanghay İşbirliği Örgütü, Ortak Pazar aşamasındadır.

Beşinci Aşama, Ekonomik ve Parasal Birliktir (Monetary Union). Bu aşamada; tek vergi oranı, tek faiz oranı, tek para birimi ve tek siyasi birlik vardır. Parasal birlik, ekonomik ilişkileri yoğun ülkelerin paralarını birbirlerine bağladıkları ama birlik dışındaki ülkelere karşı ise serbestçe dalgalanmaya bıraktıkları, konvertibilitenin tam anlamıyla sağlandığı, sermaye hareketlerine karşı konulan tüm kısıtlamaların giderildiği, milli paraların birbirine çevriminde her türlü işlem maliyetlerinin ortadan kaldırıldığı ve sonuç olarak da tek para ve merkez bankasına geçilmeğe kadar olan aşamalar bütünü şeklinde tanımlanabilir (İKV, 2000: 2). Özellikle son 40-50 yılda adından söz ettiren bir kavram olarak karşımıza çıkmakla birlikte tarihteki para birliklerine bakıldığında, ilk kez 1707'de İngiliz-İskoç birliği görülmektedir. ABD para birliği 1850'de, 1991-1994'te ise eski Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri para birlikleri göze çarpmaktadır (Töre, 2000).

4.1. Kuzey Amerika'da Bölgeselleşme

NAFTA Antlaşması ABD, Kanada ve Meksika devlet başkanları Bush, Mulroney ve Salinas tarafından 12 Ağustos 1992'de Washington'da imzalanmıştır. Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA), ABD, Meksika ve Kanada arasında dört yılı aşkın müzakereler sonucunda imzalanarak 1 Ocak 1994 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Alaska'dan Arjantin'e uzanan bir serbest ticaret bölgesi oluşturmayı amaçlayan NAFTA, üyeleri arasında ticaretin serbestleştirilmesi ve yatırımların teşvikini sağlayarak ticaretin önündeki tarife ve tarife dışı engellerin aşamalı bir şekilde kaldırılmasını hedeflemektedir. Üye ülkeler arasında olumlu bir ticaret ve yatırım ortamı kurması beklenmesi sebebiyle böyle bir ortamın unsurları olan yatırım, hizmetler, fikri mülkiyet hakları, rekabet ve işadamlarının geçici olarak piyasaya girişini düzenleyen konuları da kapsamaktadır (Balkır, 2010).

4.2. Latin Amerika'da Bölgeselleşme

Güney Amerika'nın erken dönem bölgeselleşmesinde kolonyal devletlere karşı bölge ülkelerinin birleştirilmesi fikri yer almaktadır. Bağımsız bir Latin Amerika oluşturma hedefinden hareketle Simon Bolivar, bölgenin bir araya gelmesi gerekliliğine vurgu yapmış, 1819 ve 1826 yılında Bolivar'ın çağrısı üzerine Angostura ve Panama Kongresi'nin düzenlenmesine karar verilmiştir. Ancak hem dış etkiler hem de ülkelerde milliyetçiliğin gelişmesi üzerine Pan-Latin Amerika fikri uygulanamamıştır (Castro-Klarén, 2003: 26). Erken Latin Amerika bölgeselleşmesinin başarılı olamamasının bir nedeni de ABD'nin Monroe Doktrini olarak değerlendirilmiştir (Aguirre, 2005: 17).

İlerleyen dönemlerde Avrupa'daki bölgeselleşme fikrinin aksine dünyanın geri kalanında olduğu gibi Latin Amerika'da da anti kolonyal fikirlerin yayılmasıyla ekonomik kalkınmayı, devlet eliyle sanayileşmeyi, ulus inşasını, korumacılığı ve ithal ikameciliği sağlayacak bölgesel entegrasyonlar önem kazanmıştır. Büyük buhrandan da etkilenen ülkeler, ekonomik olumsuzlardan korunmanın yolunu işbirliğinin arttırılmasında görmüştür (Söderbaum, 2015: 14). Bu durumun en önemli göstergelerinden birini Latin Amerika ülkelerinin 1945 yılındaki BM Tüzüğü hazırlanırken bölgeselleşmeyi anlaşmazlıklara barışçıl çözümler üretme mekanizması olarak tüzüğe dahil etme çabaları oluşturmuştur. ABD'nin liderliğini yaptığı küreselcilere karşı Latin Amerika ağırlıklı bölgeselciler grubu, yetkilerin tek bir elde (BMGK-Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi) toplanması yerine bölgesel grupların otoriteyi paylaşması gerekliliğini savunmuşlardır. Düşüncelerinin temelinde bölgesel barış doktrini olarak ifade edilen ve yakın

toplumların birbirini daha iyi anlayacağı, dolayısıyla sorunların çözümüne daha kolay ulaşılacağı yer almaktadır. Girişimleri sonucu Bölüm 6 Madde 33/1 ve Bölüm 8 Madde 52/2’de bölgesel organizasyonların çatışma çözümlerindeki rolü resmi olarak tanınmıştır (Acharya, 2012: 6).

Soğuk Savaş döneminde Latin Amerika bölgesel girişimlerinin ilkinin 1948 yılında Latin Amerika Ekonomik Komisyonu (ECLA) ve daha sonra Karayipler’in komisyona katılmasıyla ECLAC oluşturmuştur. BM bünyesinde kurulan beş bölgesel organizasyondan biri olan komisyonun amacı, üye ülkelerin ekonomilerinin güçlendirilmesi ve küresel ticaretle rekabet edebilecek seviyeye getirilmesidir. (Malamud ve Gardini, 2012: 119), bu tarihten sonra Latin Amerika’daki bölgeselleşmenin dört dalga halinde gerçekleştiğini ifade etmiştir. İlk dalga ECLAC’ın kurulmasının ardından Meksika’yı da kapsayacak şekilde 1960 ve 1962’de kurulan Latin Amerika Serbest Ticaret Birliği (LAFTA) ve Orta Amerika Pazarı (CACM) kapsamında gerçekleşmiştir. Bu girişimlerin ardından 1969 ve 1973’te Andean Paktı (CAN) ve Karayip Topluluğu’nun (CARICOM) kuruluşu ikinci dalga olarak nitelendirilmiştir. 1980’lerden sonra bölge ülkelerinin demokrasiye geçişiyle birlikte üçüncü dalga ortaya çıkmış, MERCOSUR’un kurulması da bu çerçevede değerlendirilmiştir. 2000’ler sonrası Güney Amerika Milletler Birliği (UNASUR) ve Latin Amerika İçin Bolivarçı İttifak (ALBA) da olduğu gibi siyasi kimlik ve güvenlik konuları ön plana çıktığı post hegemonik/post liberal dördüncü dalga gerçekleşmiştir.

4.2.1. LAFTA

LAFTA – Latin Amerika Serbest Ticaret Bölgesi anlaşması, 1960’ta Arjantin, Şili, Brezilya, Meksika, Paraguay ve Peru’nun imzaladığı Montevideo anlaşması ile gerçekleştirilmiş, 1970’te Uruguay, Kolombiya, Ekvador, Venezüella’nın katıldığı ve 1980’de yerini Latin Amerika Entegrasyon Birliği’ne (ALADI) bırakmıştır (Grebler, 2003: 7).

4.2.2. MERCOSUR

Güney ülkeleri arasında gerçekleştirilmiş en geniş çaplı ve en başarılı bölgesel serbest ticaret inisiyatifi MERCOSUR’dur. Brezilya ve Arjantin ülkeleri arasındaki ikili anlaşmalarla başlayan birlik daha sonra genişletilmiştir (Aggarwal ve Espach, 2004: 25). Latin Amerika coğrafyasının %67’sini ve nüfusunun %47’sini temsil eden MERCOSUR Latin Amerika’da yapılan entegrasyon çalışmaları arasında en önemlisidir. Bu oluşum, Açık Bölgeselcilik, yani kalkınmanın ekonomi ile birlikte ele alınarak yorumlanması ile değerlendirilmektedir (Niemann, 1999: 152).

MERCOSUR dönemin küresel gelişmeleri ışığında gerçekleştirilmiştir. Bunlardan ilki Soğuk Savaş’ın sona ermesidir. Soğuk Savaş’ın bitimiyle beraber dünyada neo-liberalizm dalgası yayılmış, hem Latin Amerika’daki askeri rejimler demokratikleşme sürecine girmiş hem de ABD bölgeye komünist – demokrat perspektifinden bakmaya son vermiştir (Mecham, 2003: 369).

Şu anda Ortak Pazar ve Ekonomik birlik arasında bir noktada bulunan MERCOSUR bütünleşmesinde ticaretin serbestleştirilmesine dair programın hazırlanması, ortak gümrük tariflerinin uygulanması tam olarak gerçekleştirilememiş olsa da ekonomik ve sektörel politikaların koordinasyonunun ve bölge için ticaretin gerçekleştirilmesi söz konusudur (Tahsin, 2007: 246).

4.3. Avrupa'da Bölgeselleşme

4.3.1. EFTA

Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA), 3 Mayıs 1960'ta Stockholm Konvansiyonu ile 7 ülke tarafından kurulmuştur. Bu ülkeler Avusturya, Danimarka, Norveç, Portekiz, İsveç, İsviçre ve İngiltere'dir. İzlanda 1970 yılında, Finlandiya ise 1986 yılında bu birliğe katılmışlardır. EFTA'nın ilk hedefi endüstriyel ürünlerin EFTA üyeleri arasında serbest dolaşımını sağlamaktır. EFTA ülkelerinin büyük bir bölümü savaşa katılmamış, Baltık denizi ve Atlantik denizine komşudurlar.

4.3.2. Avrupa Birliği

4.3.2.1. AB'nin Tarihçesi

Avrupa'da ilk ekonomik bütünleşme, 1932 yılında imzalanan Quchy Antlaşması ile gerçekleştirilen Belçika, Hollanda ve Lüksemburg birleşmesidir. Benelux adı verilen bu birleşmede istenilen amaca, 1944 yılında ulaşılmış ve Gümrük Birliği hayata geçirilmiştir (Karluk, 1996: 38).

4.3.2.2. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT)

Almanya'nın tekrar güçlenmesi ve SSCB'nin Çekoslovakya ile Doğu Almanya'yı yanına çekerek Avrupa ülkeleri için bir tehdit oluşturması, 1951 yılında Avrupa Birliği'nin temellerinin atıldığı Avrupa Kömür ve Çelik Birliği'nin kurulmasına neden olmuştur (Önen, 1989: 122).

Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunun amacı, başta Almanya ve Fransa olmak üzere birliği kuran Belçika, Lüksemburg, Hollanda ve İtalya'nın da içinde bulunduğu altı üye ülkenin milli ticaret sınırlarını kaldırarak, ekonomik bir birlik oluşturmaktır (Ayanoglu, 1995: 49). Diğer amaçları ise, topluluk tarafından belirlenen yatırım projelerini hızlı bir şekilde hayata geçirmek, demir-çelik sektöründe istihdamı artırarak işçilerin konut sahibi olmasını sağlamak, demir-çelik üretimini artırarak yatırımları desteklemek, kömür ve çelik üretimi üzerinden alınan vergiler ile üye ülkelerden topluluğa aktarılan kredi ve borçlanmalardan birliğin finansman kaynağını oluşturmaktır (Tekin, 1990: 178).

4.3.2.3. Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (AAET) ve Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)

Kömür ve Çelik ürünleri konusunda başlayan başarılı birleşme hareketleri, yerini ekonominin bütün sektörlerini kapsayan bütünleşme çalışmalarına bırakmıştır. Orta Doğu'daki Mısır – İsrail savaşı sonucu ortaya çıkan petrol ihtiyacını düzenleyecek bir topluluk olarak Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM), ekonomik birleşme için ise Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) 25 Mart 1957 yılında kurulmuştur (Çelik, 2005). Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun kurulmasındaki amaç üye ülkelerin refahının en üst düzeye çıkarılması için ortak pazarın kurulması ve üye devletlerin ekonomik politikalarının giderek birbirine uyumu sağlanarak sürekli bir yayılma gerçekleştirilmesidir (Karluk, 1996: 46). Ayrıca adalet ve içişlerinde iş birliğinin sağlanması ile ortak güvenlik ve dış politikaların kurulması da Maastricht Antlaşması'nın AB'ye sağladığı diğer ortak politikalardır. Roma Antlaşması ile Konsey, Komisyon, Parlamento, Adalet Divanı, Sayıştay ile Ekonomik, Sosyal, Danışma Komiteleri olmak üzere AET'nin altı organı belirlenmiştir (Bilici, 2005: 49).

4.3.2.4. AET'den AB'ye Geçiş Süreci

Avrupa Ekonomik Topluluğu' nu (AET) kuran Roma Antlaşmasının aldığı karar gereği 1959 yılında ilk gümrük indirimleri gerçekleşmiştir. 1968 tarihinde, üye ülkeler arasındaki malların giriş çıkışında, gümrük vergilerinin ve eş etkili tedbirlerin kaldırılması konusunda Gümrük Birliği kurulmuştur. 1992 tarihinde imzalanıp 1993 tarihinde yürürlüğe giren ve resmi adı Avrupa Birliği Antlaşması olan Maastricht Antlaşmasıyla, Roma Antlaşmasının bazı maddeleri ortadan kaldırılarak ekonomik, siyasi ve sosyal birliğin sağlanması amaçlanmıştır (Bilici, 2005: 37).

Avrupa Birliği esasları üzerine kurulan Maastricht Antlaşması ile birlikte Avrupa Ekonomik Topluluğunun adı Avrupa Topluluğu'na dönüşmüş, ayrıca sosyoekonomik ilerlemeyi hızlandıran ve güçlendiren 3 temel ilke benimsenmiştir (Karluk, 1996: 82):

- Rekabet ilkesine dayanan serbest piyasa ekonomisi.
- Kamu Maliyesinin sağlıklı şekilde idaresi.
- İkame etme ilkesi.

1957 Roma Anlaşmasıyla belirlenen ortak politikalar, 7 Şubat 1992 tarihinde Maastricht'de imzalanan antlaşma ile değişmiştir. Avrupa Birliği kavramı, Avrupa Toplulukları (AKÇT, AAET, AT) aracılığıyla izlenen hedef ve politikalar ile Avrupa Birliği antlaşmasıyla getirilen ve aşamalı olarak geçilecek üç yeni eylem (Ekonomik ve Parasal Birlik, Avrupa Vatandaşlığı ile Ortak Güvenlik ve Dış Politika) alanının kapsadığı hedef ve politikaları bir bütün olarak ifade etmek üzere kullanılmaktadır (Borchard, 2000).

4.3.2.5. Birinci genişleme (İngiltere, İrlanda, Danimarka- 1973)

Bu ilk "Kuzey – Genişlemesi"yle Avrupa Topluluğu üye sayısını altıdan dokuza çıkarmış ve böylece genişleme süreci başlamıştır.

4.3.2.6. İkinci genişleme (Yunanistan- 1981)

İkinci genişlemede 1981'de Yunanistan'la birlikte Türkiye'de AET'ye girecekti ancak 1973 ve 1980 yılları arası istikrarsız ve iktidarsız hükümetleri nedeniyle Türkiye şansını kaçırmış ve AET'ye girememiştir.

4.3.2.7. Üçüncü genişleme (İspanya, Portekiz- 1986)

Bu gelişme, ilginç ve örnek gösterilecek bir durum niteliğindedir. Bu üç ülkenin ikisi katılımlarından kısa bir süre önce faşist yönetimi (İspanya, Portekiz) diğeri ise askeri diktatörlüğü (Yunanistan) geride bırakmışlardı. Bu ülkeler, Avrupa Topluluğu'na girilmesiyle desteklenen ve hızlandırılan demokratik sistemi uyarılma sürecine girdiler. Böylece Avrupa Birliği'ne üç üye daha katılmış ve toplam sayı on ikiye çıkmıştı. Bir başka ifade ile üye sayısı ikiye katlanmıştır (Stammen, 2008).

4.3.2.8. Dördüncü genişleme (Avusturya, Finlandiya, İsveç- 1995)

Dördüncü genişleme aşaması, ikinci Kuzey genişlemesi şeklinde olmuştur.

4.3.2.9. Beşinci genişleme (Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Slovenya, Letonya, Litvanya, Estonya, Malta, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi- 2004) (Romanya, Bulgaristan- 2007)

Beşinci genişleme komünizm çöktükten sonra, tarafsız doğu bloğuna yönelmiştir. 1989'da Berlin duvarının yıkılması ile 1990 yılında Doğu ve Batı Almanya birleşmiştir. 1993 senesinde eski sosyalist ülkelerin birliğe girişini düzenleyen Kopenhag Kriterleri Konferansı'nda tam on iki ülke – böylece toplam sayı 27'ye ulaşacaktı – belirlendi.

Eski Doğu Almanya'nın Federal Almanya'ya katılımıyla şimdi onun bir parçası olan eski bir sosyalist ülke Avrupa Birliği'nin üyesi oldu. Bu durum, benzeri gelişmelere de örnek oluşturarak bazı sonuçlar doğurdu. Bir başka ifade ile AB, sosyalizmden yeni çıkmış ve demokrasi yolunda ilerleyen bu ülkelere yardımcı olmak durumunda kaldı. AB'nin yardımı da bu ülkelere AB'ne girme teklifi oldu. Burada AB için var olan sorunu daha da ağırlaştıran bir durum ortaya çıkmıştır (Stammen, 2008). Beşinci dalgaya ait olan Bulgaristan ve Romanya'nın üyelikleri 1 Ocak 2007 tarihinde gerçekleşmiştir.

4.3.2.10. Altıncı genişleme (Hırvatistan- 2013)

2003 yılında adaylık başvurusu yapan Hırvatistan, 3 Ekim 2005'te ülkemizle birlikte katılım müzakerelerine başlamıştır.

4.3.3. Norveç'in Özel Durumu

Norveç gelirini iki ana kaynaktan elde etmektedir: Birincisi %60 Balıkçılık: AB'nin Ortak Balıkçılık Politikası vardır. Örneğin; belirli bir miktar balık ve belirli miktar deniz mahsulü üretilebilir ya da şu tarihten önce avlanılamaz gibi kotalar mevcuttur. Norveç halkı, denizden gelen bu zenginliği diğer Avrupa ülkeleri ve halklarıyla paylaşmak istemedikleri için referandumda 2 kez AB'ye girmeyi reddetmişlerdir.

İkincisi %40 Petrol: Petrolü denizde bulmuşlardır. AB'ye girdiklerinde AB Ortak Enerji Politikasındaki katı kurallardan etkilenen veya petrolü AB ile paylaşmak zorunda kalacaktır. Zaten Norveç'in de üye olduğu, Avrupa Ekonomik Alanı (EFTA+AB) (Eurepoean Economic Area-EEA) 27 AB ülkesi ile Ortak Pazar oluşturmuş durumdadır. Bu yüzden, Norveç'in AB Tam üyeliğine ihtiyacı yoktur.

4.3.4. COMECON

COMECON, 1949 yılında Doğu Avrupa ülkelerini kapsayan bölgesel bir örgüttür. Görünüşte sosyalist ülkeler arasında karşılıklı yardımlaşmayı gerçekleştirmek için kurulsun da aslında Sovyet Rusya tarafından, sosyalist ülkelerin ekonomilerini kendisine entegre etmek ve bu ülkeler üzerinde ekonomik hakimiyet oluşturmak için kullanılmıştır (Armaoğlu, 2010: 585). COMECON etkin bir dış politika, bu politikayı desteklemek için ağır sanayi içerisinde ileri düzeyde üretim, endüstri ve tarım alanında işçi sınıfına yönelik katı düzenlemeler ve son olarak da üreten kesimin etkin üretim güçlerini devam ettirebilmesi için tarımsal ürünün fazla verilmesi gibi başlıca hedefler üzerine kurulmuştur (Kavukçu, 2008: 5). Sovyetler Birliği, Çekoslovakya, Bulgaristan, Macaristan, Romanya ve Polonya'dan oluşan COMECON, sonrasında Moğolistan, Doğu

Almanya, Vietnam, Arnavutluk, Küba ve Yugoslavya'yı da üyeliğe kabul etmiştir. Şubat 1991'de feshedilmiştir.

4.4. Asya'da Bölgeselleşme

4.4.1. CENTO (Central Treaty Organization)

Central Treaty Organization (Merkezi Antlaşma Teşkilatı) önceki adı ile Bağdat Paktı (1955-1959), Türkiye, İran, Irak, Pakistan ve Birleşik Krallık arasında, Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu'da nüfuz kurmasını önlemeye yönelik olarak kurulan eski karşılıklı güvenlik ve savunma örgütüdür.

ABD'nin Sovyet tehdidi endişeyle kurulmasını teşvik ettiği Bağdat Paktı (Yeşilbursa, 2007) Menderes'i Ortadoğu'da daha fazla söz sahibi yaptı. Her şeyden önce bu pakt Sovyetlere karşı oluşturulmak istenen güvenlik zincirinin önemli bir halkasını oluşturuyordu. Türkiye'ye biçilen rol de Arap Ortadoğu'sunu bu paktın içine dâhil edebilmektir. Ama Irak dışında Arap Ortadoğu'su bu pakta ilgi göstermedi. Üstelik bu girişim emperyalist güçlerin Ortadoğu'nun petrolünü güvenlik altına almak ve İsrail'in çıkarlarına hizmet etmek olarak algılandı. Nitekim 1956 Süveyş Krizi bu paktın güvenilirliğin zayıflamasına, 1958 Irak Darbesi ise dağılmasına sebep oldu. Daha doğrusu Pakt, CENTO'ya (Central Treaty Organisation – Merkezi İşbirliği Teşkilatı) dönüştü ama işlevselliği tartışılan bir örgüt olarak kaldı (Göktepe, 2002: 928).

Bağdat Paktı'nın sonuçları Türkiye açısından da son derece olumsuz olmuştur. Öncelikle Ortadoğu devletleri ile batı arasında etkili bir iletişim geliştirilmesini sağlayamamıştı. Ancak Bağdat Paktı fikri ortaya çıktığında Türkiye'nin ana hedeflerinden bir tanesi de Arap devletlerini Batı'ya yaklaştırmaktı. Bunun doğal sonucu olarak da Ortadoğu'nun lideri konumuna gelecekti. Ne yazık ki Bağdat Paktı'nın başarısız olmasının Türkiye açısından en olumsuz sonuçlarından bir tanesi de Ortadoğu'da çok istediği liderlik rolünü üstlenememesi oldu. Üstüne üstlük Osmanlı geçmişini hatırlatacak emperyalist politikalar izlemekle suçlandı. Ayrıca Bağdat Paktı nedeniyle İsrail ile olan ilişkileri de bozuldu. DP (Demokrat Parti) için çok daha kritik bir sonucu ise ABD ekonomik yardımlarının özellikle 1955'ten sonra azalmış olmasıdır (Fırat ve Kürkçüoğlu, 2009: 615).

4.4.2. RCD (Regional Corporation Development)

CENTO türü örgütler, soğuk savaş döneminde Batı ve özellikle ABD'nin "containment" (çevreleme) politikası kapsamında SSCB etrafında askeri ve ekonomik örgütler kurularak sosyalizmin yayılmasını önce durdurmak ve sonra da çökertmeyi hedeflemişti. Bu kapsamda ABD, Balkan Paktı, CENTO, ekonomik kanadı olan RCD, SEATO ve ANZUS askeri ve ekonomik uluslararası örgütlerini kurularak SSCB'yi dört bir yandan çevirmiş savaşlara ve yoksulluğa neden olarak, demokrasinin evrensel ilkelerini soyut bir 'komünizm' düşmanlığı adı altında ayaklar altına almıştı (Boulding, 1965).

4.4.3. ECO (Economic Cooperation Organization)

İran- Irak savaşı, Tahran'daki ABD elçiliğinin işgali gibi olaylar nedeniyle, İran'a yaptırımlar uygulanmaya başlamış, silah ve ekonomik ambargo başlatılmış ve İran'ın yurtdışındaki 150 milyar dolarlık mal varlığı dondurulmuştu (Ganzle, 2007). Bu yaptırımlar sonucu İran

yumuşayarak 1983'te RCD yerine Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'nın (Economic Co-operation Organisation – ECO) kurulmasını onaylamıştır.

4.4.4. ASEAN

8 Ağustos 1967 tarihinde, Güneydoğu Asya ülkelerinden Endonezya Dışişleri ve Siyasi İşler Bakanı Adam Malik, Malezya Başbakan Yardımcısı Tun Abdulrazak, Filipinler Cumhuriyeti Dışişleri Sekreteri Narciso Ramos, Singapur Dışişleri Bakanı S. Rajaratnam ve Tayland Dışişleri Bakanı Thanat Khoman, Tayland'ın başkenti Bangkok'ta yeni bir bölgesel yapılanma oluşturmak amacıyla bir ittifak bildirgesi imzaladılar. İmzalanan bu bildiğe ASEAN (The Association of Southeast Asian Nations) Deklarasyonu olarak adlandırıldı ki "Bangkok Deklarasyonu" olarak da bilinmektedir (Times, 1967). Bu deklarasyona imza atan ülkeler, birlik şemsiyesi altında ekonomik büyüme, sosyal ilerleme ve küresel gelişme, bölgesel barış ve istikrar, ekonomik, sosyal, kültürel, teknik, bilimsel ve idari iş birliği, eğitim ve araştırma alanında karşılıklı yardım, tarım ve ticaret alanlarında işbirliği ile ticaret, ulaşım, iletişim alanlarında iş birliği ve yaşam standartlarının iyileştirilmesi, Güneydoğu Asya üzerine yapılan çalışmaların tanıtılması ve geliştirilmesi, bölgesel ve uluslararası organizasyonlarda işbirliği yapma gibi konularda anlaşmaya vardılar. (Severino, 2008: 2)

4.4.5. APEC (Asia Pasific Economic Cooperation)

Doksanlı yılların sonunda yaşanan Asya finansal kriziyle birlikte, gelişmekte olan birçok Doğu Asya ülkesi daha önceki dönemlere kıyasla ekonomik büyümelerinde daralma yaşamışlardır. Bu durum söz konusu ülkelerin kriz öncesindeki kazanımlarını tekrar elde etmelerini zorlaştırmıştır. Kriz sonrasında birçok gelişmekte olan Asya ülkesi yeni bir Asya Mucizesi'ni başlatmak için alternatif arayışlara girmişlerdir. Bunlardan biri de bilgi ekonomisi üzerine odaklanmaktır (Tan ve Hooy, 2007: 17).

Asya-Pasifik bölgesindeki ekonomik gelişmeyi ve refah düzeyini artırmak amacıyla 1989 yılında Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (APEC) kurulmuştur. APEC'e üye olan 21 ülke yer almaktadır. ABD, Çin ve Japonya başta olmak üzere dünya ekonomisinde belirli paya sahip ülkeler bu teşkilat içerisinde yer almaktadırlar. Teşkilata üye ülkeler bir bütün olarak dünya nüfusunun yaklaşık %40'ını oluşturmaktadır. Üretim açısından bakıldığında ise dünyadaki toplam üretimin yaklaşık %56'sını ve dünya ticaret hacminin %48'ini oluşturmaktadırlar (Başar, 2007).

4.4.6. ŞİÖ (Şanghay İşbirliği Örgütü)

Rusya, Çin ve bağımsız üç Orta Asya ülkesi gerek ortak hedeflere ulaşmak gerek aralarındaki problemleri çözüme kavuşturmak ve gerekse de özel amaçlarına ulaşabilmek için 1996 yılında Şanghay Beşlisi'ni oluşturmuşlardır. 26 Nisan 1996 tarihli Şanghay Zirvesi'ni rotasyon usulüne göre 1997 Moskova, 1998 Almatı, 1999 Bışkek ve 2000 Duşanbe Zirveleri takip etmiştir. Rotasyonda sıra tekrar Çin'e geldiğinde 15 Haziran 2001 tarihinde düzenlenen Şanghay Zirvesi, Şanghay Beşlisi'ne Özbekistan'ın katılımının onaylandığı ve bu katılımı birlikte örgütün isminin Şanghay İşbirliği Örgütü olarak değiştirildiği zirve olmuştur. Örgütün 2001'den sonra düzenlediği zirvelere Şanghay İşbirliği Örgütü Liderleri Zirvesi adı verilmiştir.

4.5. Uluslararası Ticarete Eksen Kayması

1980 ve 1990'lardan sonra dünyanın eksenini batıdan doğuya dönmeye başlamıştır. Eksen kaymasının Türkiye Cumhuriyeti için de geçerli olduğu ve doğuya döndüğü söylenmektedir. 1980'lerde tek parti rejimiyle yönetilen Çin Halk Cumhuriyeti'nin 1,4 milyar ile dünyanın en kalabalık nüfusuna sahip olması nedeniyle askeri merkez de Asya'ya kaymaktadır. Çin Halk Cumhuriyeti'nin ağır sanayi ve Hindistan'ın teknoloji üretim kolaylığı vardır.

Batılı devletlerin Asya ve Afrika'daki sömürgeleri, özellikle 1945'ten sonra, sömürgeci devletlere karşı bağımsızlık hareketlerine giriştiler. Bunun sonucunda sömürge imparatorlukları yıkılmaya ve buralarda bağımsız birçok yeni devlet kurulmaya başladı. Bu yeni devletler, bağımsızlıklarını elde ettikten sonra, Doğu- Batı mücadelesinde her iki bloğun dışında kalarak, birinci derecede ekonomik kalkınmayı hedeflediler. Bunun için de dış yardım almak zorundaydılar. Bu yardımı da Doğu ve Batı bloklarından birinden almaları gerekiyordu. Ancak bu da yardım alınacak bloğa bağlanmak olacaktı. Bu bakımdan, her iki taraftan da yardım alarak iki bloğun dışında kalmak, kendilerinin çıkarına olacaktı. Diğer yandan, dünyanın iki gücünden hangisine katılırlarsa katılınsınlar, çıkacak bir nükleer savaşta zarar görebilirlerdi. Ayrıca Batı'nın eski bir sömürgesi olduklarından sömürgeciliğin kötü anısını taşımaktaydılar. Bu ise Batı'ya yanaşmalarına engel oluyordu. Buna karşılık, politik yönden Doğu Blok'una yanaşmak da bunların kontrolü altına girmeye yol açabilirdi. Bu nedenlerle, yeni devletlerin her iki bloğun da dışında kalarak, her iki bloğun üzerinde baskı, aynı zamanda iki blok arasında bir denge gücü meydana getirmekle, bloklar arası çatışmanın da yumuşatılması mümkün olabilirdi (Uçarol, 2000: 681).

Milletlerarası politikanın yeni bir faktörü olarak, Doğu ve Batı bloklarının dışında "Bağılantısızlık" adı ile yeni bir hareket ve yeni bir devletler gruplaşması ortaya çıkmıştır. Bu hareket, çeşitli şekillerde başlayıp geliştiği için, Üçüncü Dünya, Asya- Afrika Bloğu, Tarafsızlar veya Bağılantısızlar Bloğu gibi isimler almakla beraber, bütün bunların başlangıç noktası tektir ve bu da 1955 Nisan ayında Endonezya'da toplanan Bandung Konferansı'dır. Bandung Konferansı, Hollanda'nın sömürgesi iken 1945'ten sonra sürdürdüğü bağımsızlık mücadelesi sonunda 1949'da bağımsızlığını kazanan Endonezya'nın teşebbüsü ile 18-24 Nisan 1955 tarihinde yine Endonezya'nın Bandung şehrinde toplanmış olup, Asya- Afrika Konferansı adını almıştır. Gerçekten 1955 yılına kadar Afrika'da sömürge ülke hemen hemen kalmamıştır. Konferansa katılan 29 ülkeden (Armaoğlu, 1994: 624) Afganistan, Çin Halk Cumhuriyeti, Etiyopya, Filipinler, Gana, Irak, İran, Japonya, Kamboçya, Laos, Liberya, Libya, Lübnan, Mısır, Nepal, Sudan, Suriye, Suudi Arabistan, Tayland, Türkiye, Ürdün, (hem Güney hem Kuzey) Vietnam ve Yemen gibi ülkelerin temsil edildiği toplantıda (Çıvgın ve Yardımcı, 2008: 273) sadece 6 Afrika ülkesi, Mısır, Habeşistan, Gana, Liberya, Libya ve Sudan bağımsız ülkelerdi. Konferans'ın amacı, yeni bağımsızlıklarını kazanan Afrika ve Asya ülkelerinin, ABD ve Sovyet Rusya gibi iki büyük nükleer güç karşısında varlıklarını korumak için bir birlik ve dayanışma sağlamaktı (Armaoğlu, 1994: 624). Merkezi Endonezya'dadır. 130 ülkeye ulaşmıştır.

5. ULUSLARARASI TİCARETİN GÜNÜMÜZ DÜNYASINDAKİ DURUMU

5.1. Uluslararası Ticareti Etkileyen Gelişmeler

Dünya özellikle 1990'dan itibaren önemli değişim ve dönüşüm yaşamaktadır (Aslan, 2009: 290). Küreselleşme diye adlandırılan bu süreç en küçük toplumsal birim olan aile yaşantısından büyük bir kitleye hitap eden ülke yönetimine kadar birçok değişimi beraberinde getirmektedir. Bu süreç içerisinde ise bir görüşe göre ulus-devlet yönetiminin bir yok oluş sürecine girdiğine inanılmaktadır (Kurttaş, 2018: 156-157). Tam aksi görüş ise ulus-devletin hala varlığını sürdürmeye ve gelişmeye devam ettiği yönündedir.

Küreselleşme toplumlarda milliyetçi söylemlerin artmasına sebep olarak ulus-devleti krize sürüklemiştir. Kültürlerin ve sermayenin hızlı bir şekilde dolaşımı ulus-devletin kontrol alanını sınırlamaktadır. Ulus-devlet artık sorunlarına çözüm bulmakta zorlanmaktadır (Akıncı, 2012: 66).

Küreselleşme sürecinde ulus-devlet gerek yukarıdan Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü, Uluslararası Para Fonu (IMF) gibi uluslararası kuruluşlar tarafından, gerekse aşağıdan alt kimlikler ve kültürler tarafından erozyona uğratılmakta ve egemenlik gücünü zamanla ulus-üstü güçlere devretmekte olduğu düşünülmektedir. Özellikle son dönemlerde yaşanmakta olan hızlı teknolojik gelişmeler ekonomideki yapısal oluşumları etkilemiş ve küresel rekabet piyasasını gündeme getirmiştir (Yücel ve Pustu, 2006: 117).

Küreselleşme süreci ulus-devletin geleneksel politika araçlarını felce uğramakta, siyasal iktidarların ulusal düzlemde sosyal ve ekonomik politikaları hayata geçirme çabasında başarısız olmasına sebep olmaktadır. Günümüzde ulus-devlet kriz içerisinde. Ulus-devletin krizine neden olan ve mahiyetlerindeki değişikliklere sebebiyet veren içsel ve dışsal etken de küreselleşmedir. Ortada bir kriz varsa, bu küreselleşmenin doğurduğu problemlerin, ulus-devlet biriminin boyutlarını aşmasından veya zorlamasından doğan bir krizdir (Yücel ve Pustu, 2006: 127-128). Küreselleşmeyle birlikte girilen bu yeni süreçte uluslar üstü bütünleşmelerin önem kazandığı dikkate alındığında ulus devletinin yetkilerinin daraldığı ve bunun olumsuz yönde etkilendiği sonucuna varılabilir (Erat, 2017: 200).

Ulus-devletin temel taşı olan egemenlik kavramı da küreselleşmeyle birlikte bir kriz içerisinde. Mutlak egemenlik artık dünya üzerindeki diğer ülkelerle paylaşılmakta ve egemenliğin kaynağı genel yasalar ve kurallar olarak uygulanmaktadır. Uluslararası örgütlerin etkinliğini artırması karşılıklı bağımlılığı beraberinde getirmiştir. Egemenlik hakları böylece uluslararası kuruluşlara devredilmiştir. Zaten küreselleşme süreciyle birlikte gelişen bilgi iletişim ağları ve teknolojiye yetişemeyen hükümetler de ulus-devlet yapısı içindeki kontrolünü kaybetmeye başladıkça yetkilerin uluslararası kuruluşlara devredilmesi daha da kolay hale gelmiştir. Uluslararası kuruluşlarla imzalanan, uluslararası anlaşmalarla uygulanan protokoller ve bir dizi genel kurallar yığını ulus-devletin yönetimini daha da zorlaştırır hale getirmiştir. Ulus-devlet için küreselleşmenin bir diğer sakıncalı durumu ise farklı ülke aktörleriyle yaşanan karşılıklı bağımlılık ilişkisinin artmasıdır ki bu da uluslararası kuruluşların ve çokuluslu şirketlerin etkisiyle gerçekleşmektedir. Tüm bu nedenlerden dolayı ulus-devlet etkisini gün geçtikçe kaybetmekte ve ulus-üstü güçlere yetkilerini devretmektedir (Yücel ve Pustu, 2006: 127-128).

Küreselleşme ile birlikte bütün dünyanın tek Pazar haline geleceği, ulus-devlet sınırlarının bu anlamda anlamsızlaşacağı yönündeki yaklaşım, serbest piyasa ekonomisinin uluslararası

ilişkilerde git gide yaygınlaşacağı savına dayanmaktaydı. Hâlbuki son dönemlerde ortaya çıkan bazı gelişmeler durumun pek de beklendiği gibi gerçekleşmediğini ortaya koymaktadır. ABD, özellikle Donald Trump döneminde dış ticareti liberalleştirmek bir tarafa, bir savaş enstrümanı haline dönüştürerek ulus-devletlerin ekonomide hala ne kadar belirleyici olabileceklerini göstermiş oldu. Çeşitli ekonomik ambargo ve ticareti zorlaştıran ve sınırlandıran gümrük önlemleri ile ulus-devletlerin aldığı kararların daha etkili olmasını sağladı (Aytekin ve Uçan, 2018: 854-856). Bu bağlamda ABD dolarının da bir silah olarak kullanılmaya başlanması, güvenilirliğini zedelemenin ötesinde, birçok devletin kendi milli paraları veya alternatif ödeme araçları ile dış ticaretlerini gerçekleştirmelerine neden olmaktadır (Akıncı ve Alptürk, 2020: 30).

5.2. COVID-19 Pandemisi

Yeni bir hastalığın tüm dünyayı bir salgınla etkilemesi PANDEMİ olarak tanımlanmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)'ne göre pandemi olabilmesi için gerekli kriterler; toplumda daha önce görülmemiş bir hastalığın ortaya çıkması, hastalığın etkeni olan patojenin insanlara bulaşarak tehlikeli bir hastalığa yol açması ve hastalık etkeni patojenin insanlar arasında kolayca ve devamlı olarak yayılması yani bulaşıcı olmasıdır. Bir hastalığın pandemi olarak ilan edilebilmesi için istikrarlı bir şekilde, dünyanın farklı noktalarında, kitleler üzerinde görülmeye başlaması gerekmektedir ve DSÖ tarafından ilan edilir.

İnsanlık tarihi boyunca farklı dönemlerde görülen, imparatorlukların yıkılmasına neden olan pandemiler, insanların buldukları bölgeleri terk etmesi ile sonuçlanmıştır. Pandemi tarihine baktığımızda bugüne kadar insanlığı etkileyen 21 pandemi meydana geldiği görülmektedir. Çok sayıda insanın ölümü ile sonuçlanan ve dünyayı en çok etkileyen salgınlar arasında veba, kolera, grip, AIDS ve şimdi de COVID19 vardır.

Veba: Avrupa'da 1347-1351 yılları arasında büyük yıkıma yol açan etkeni Yersinia pestis olan Kara Veba sonraki yıllarda da dünyada tarih boyunca pandemilere neden olmuştur.

Bu hastalığın çok eskilerde kaldığı ve artık yeryüzünden silinip gittiği düşünülebilir. Ama ne yazık ki 21. yüzyılda, 2017 yılında, Madagaskar'da, 2 bin 417 veba vakası tespit edilmiş ve hastalık tespit edilen kişilerden de 209'u hayatını kaybetmiştir. Buradan anlaşılması gereken şudur ki bazı hastalıklar zamanla yok olup gitmemektedir. Dolayısıyla, hastalıkların nadiren ortadan kalktığını ve her zaman yeni türde hastalıkların ortaya çıkmasının da muhtemel olduğunu söylemek mümkündür (Raoult vd., 2013).

Kolera: Hindistan çevresinde ortaya çıkan ilk kolera pandemisi 1817-1824 tarihleri arasında yaşanmış, daha sonra Güneydoğu Asya, Ortadoğu, Doğu Afrika ve Akdeniz kıyılarına kadar yayılmıştır.

Grip: 1889 yılında Buhara, Kanada ve Grönland'da aynı anda görülen salgında bir milyondan fazla insan hayatını kaybettiği salgın "Rus Gribi" olarak bilinmektedir.

AIDS: ABD'de 1981 yılında görülen ilk AIDS (Kazanılmış immune yetmezlik sendromu) olgusundan sonra bugün dünyada, DSÖ'nün 2018 yılsonu verilerine göre, dünyada 37,9 milyon HIV enfekte kişi bulunmaktadır. DSÖ Haziran 2019 yılında 24,5 milyon kişinin antiretroviral tedaviye erişiminin olduğunu bildirmektedir.

Tablo 1: İnsanlık Tarihinin Seyrini Değiştiren Epidemiler/Pandemiler

SALGIN	ZAMAN	ETKEN	ÖLÜM
Antonine Vebası	165-180	Suçiçeği/Kızamık virüs olabilir	5 Milyon
Çiçek Japon	735-737	Variola majör virüs	1 Milyon
Justinian Vebası	541-542	Yersinia Pestis	30-50 Milyon
Kara Veba	1347-1351	Yersinia Pestis	200 Milyon
Yeni Dünya Çiçek	1520	Variola majör virüs	56 Milyon
Londra Büyük Vebası	1665	Yersinia Pestis	100 Bin
İtalya Vebası	1629-1631	Yersinia Pestis	1 Milyon
Kolera Pandemisi 1-6	1817-1923	V. cholera	1 Milyon +
Üçüncü Veba	1885	Yersinia Pestis	12 Milyon (Çin ve Hindistan)
Sarıhumma	1800 sonları	Sarıhumma virüsü	100-150 Bin (ABD)
Rus Gribi	1889-1890	H2N2 virüs olabilir	1 Milyon
İspanya Gribi	1918-1919	H1N1 virüs	40-50 Milyon
Asya Gribi	1957-1958	H2N2 virüs	1.1 Milyon
Hong Kong Gribi	1968-1970	H3N2 virüs	1 Milyon
HIV/AIDS	1981-günümüz	HIV	25-35 Milyon
Domuz Gribi	2009-2010	H1N1 virüs	200 Bin
SARS	2002-2003	Coronavirüs	770
EBOLA	2014-2016	Ebola virüs	11 Bin
MERS	2015-günümüz	Coronavirüs	850
COVİD 19	2019-günümüz	Coronavirüs	11.400 (20 Mart 2020)

Kaynak: J.N. Hays (2005). Epidemics and pandemics: their impacts on human history. ABC-CLIO.

SONUÇ

İkinci Dünya Savaşı sonrası kurulan uluslararası örgütler savaştan çıkan ülkelerin yaralarını sarmak, geri kalmış ülkelerin ticaret yoluyla gelişmesini sağlamak, gelişmiş ülkelerin oluşturduğu sisteme entegre olmalarını sağlamak, ekonomik anlamda günümüzün tabiriyle küreselleşmeyi temin etmek gibi hedefleri vardı. Ancak tüm bu asil amaçlara rağmen bu kurum ve kuralların savaşın galibi ülkelerin isteklerine hizmet edecek şekilde kurgulandığını görmek için, BM Güvenlik Konseyinin veto yetkisine sahip beş daimî üyesinin listesine bakmak yeterlidir.

İlk Dünya Savaşının mağluplar aleyhine olağanüstü ağır koşullarının sonraki Dünya savaşına yol açtığı bilinmektedir. İkinci Dünya Savaşından günümüze kadar gelen savaşız sürecin sebebini bir daha savaş olmasın diye oluşturulan bu kurum ve kuralların başarısından çok, nükleer silahların caydırıcılığında aramak gerekmektedir.

Küreselleşmenin, savaşlara sebep olan ulus devletlerin tarih sahnesinden silinmesine sebep olacağı düşünülse de ulus devletler varlıklarını sürdürmüşlerdir. Ancak uluslararası sıcak çatışmaların yerini yeni kaynak paylaşım aracı olan vekalet savaşları ve ticaret savaşları almıştır.

Zaman zaman kendini hatırlatıp insanlık tarafından ortak düşman olarak görülebilen Doğa Ana, düşman kardeşleri bile barıştırmaya itebilmektedir. Örneğin, Ege'nin ya da Ağrı Dağı'nın iki tarafında meydana gelebilen depremlerin kadim düşmanlıkları unutturup iki yakayı bir araya getirdiği defalarca gözlenmiştir. Doğa Ana bazen birkaç ülkenin planlarını bozmakla yetinmeyip, içinde bulunduğumuz COVİD-19 döneminde olduğu gibi mesajını istisnasız

tüm insanlığa ulaştırmayı tercih edebilmektedir. Her ne kadar insanoğlunun birbirine ve doğaya daha çok kötülüğü dokunuyor, doğa her defasında bir felaketle insanlığın planlarını bozuyorsa da sonuca baktığımızda ilginç bir manzarayla karşılaşmaktayız; bu felaketler hiçbir zaman uluslararası barışı bozup savaşa yol açmamış, tersine daima savaşları bile durdurup barışın tesisine yol açmıştır.

KAYNAKLAR

- Aguirre, L.M. (2005). Relations Between Latin America and the United States: Balance and Prospects, *Politics and Social Movements in an Hegemonic World: Lessons from Africa, Asia and Latin America*, http://biblioteca.clacso.edu.ar/clacso/sur-sur/201.007.11014703/2_Aguirre.pdf (Erişim Tarihi: 1.1.2018).
- Acharya, A. (2008). Regional Worlds in a Post-Hegemonic Era, *3rd GARNET Annual Conference*, Bordeaux. <http://amitavacharyaacademic.blogspot.com.tr/2008/10/regional-worlds-in-post-hegemonic-era.html> (Erişim Tarihi: 21.07.2020).
- Acharya, A. (2012). Comparative Regionalism: A Field Whose Time has Come? *The International Spectator: Italian Journal of International Affairs*, 47(1), 3-15.
- Aggarwal, Vinod K. ve Espach, Ralph H. (2004). Diverging Trade Strategies in Latin America: A Framework for Analysis, Vinod K. Aggarwal, Ralph H. Espach ve Joseph S. Tulchin, (Eds), *The Strategic Dynamics of Latin American Trade*. Stanford: Stanford University Press, 3-36.
- Akıncı, A. (2012). Modern Ulus-Devletlerin Doğuşu. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 34, 61-70.
- Akıncı, A. ve Alptürk, H. (2020). Ulus-Devletin Küreselleşme Karşısındaki Genel Durumu. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 47, 13-34
- Armaoğlu, F. (1994). *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)*, C.1, Ankara.
- Armaoğlu, F. (2010). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. 17. Baskı, Alkım Yayınevi: İstanbul.
- Aslan, S. (2009). Küreselleşmenin Ulus-Devletlere Etkisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25, 289-296.
- Ayanoğlu, E. (1995). Avrupa Birliği ve Türk Vergi Sisteminin Birlik Modeline Uyumu-I, *Vergi Dünyası Dergisi*, 171, 49-55.
- Aynacı, T. (2015). Gümrük Birliği'nin Türkiye-Avrupa Birliği Dış Ticaretine Etkisi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aytekin, İ. ve Uçan, O. (2018). Ticaret Savaşları ve Korumacı Politikalar: Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye İlişkileri Bakımından Bir İnceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (2), 851-862.
- Bakan, S. ve E. Kocağ, (2012). Küreselleşmenin Azgelişmiş Ülkelere Etkileri. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 283-292.
- Balkır, C. (2010). *Uluslararası Ekonomik Bütünleşme: Kuram, Politika ve Uygulama, AB ve Dünya Örnekleri*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. İstanbul.

- Başar, H. (2007). Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC), *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, 24, http://www.mfa.gov.tr/asya-pasifik-ekonomik-isbirligi-_apec_-tr.mfa (Erişim Tarihi: 25.07.2020).
- Bilici, N. (2005). *Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri*. Seçkin Yayınları. Ankara.
- Borchard, K. D. (2000). The ABC of Community Law, European Commission. Luxemburg. <http://www.europa.eu.int/eur.lex/en/about/abc/index.html> (Erişim Tarihi: 18.01.2009).
- Boulding, K. (1965). *Conflict and Defence: A General Theory*. Harper. New York.
- Castro-Klarén, S. (2003). Framing Pan-Americanism: Simon Bolivar's Findings, *CR: The New Centennial Review*, 3(1), 25-53.
- Çelik, K. (2005). Avrupa Birliği ve Türkiye-AB ilişkileri, <http://www.kenancelik.ktu.edu.tr/yayin/ab.pdf> (Erişim Tarihi: 11.12.2008).
- Çıvgın, İ. ve Yardımcı, R. (2008). *Çağdaş Dünya Tarihi*. Ankara.
- Çimen, A. (1996). *Gümrük Birliği ve Avrupa Topluluğu Türkiye ilişkileri*. (Kendi Yayını).
- Deniau, J-F. (1996). *Ortak Pazar*. Çev. Lerzan Özkale. İletişim Yayınları: İstanbul.
- Erat, V. (2017). Küreselleşme ve Ulus-Devlet Sarmalında Devletlerin Göçmen Politikası. *KAÜİİBFD*, 8 (15), 197-209.
- Ertürk, E. (1993). *Ekonomik Entegrasyon Teorisi ve Türkiye'nin İçinde Bulunduğu Entegrasyonlar*. Ezgi Kitapevi: Bursa.
- European Commission, *Directorate-General Internal Market, The Internal Market, 10 Years without Frontiers* (1.1.1993-1.1.2003), European Commission, 2002, s.3-7.
- Fawcett, L. (2012). *The History and Concept of Regionalism*, European Society Of International Law Conference Paper Series, 4, 1-17.
- Fırat M. ve Kürkçüoğlu, Ö. (2009). 1945-1960: Batı Bloku Ekseninde Türkiye-1 (Ortadoğu'yla ilişkiler), Baskın Oran (Ed.), *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt I. İletişim Yayınları: İstanbul.
- Ganzle, S. (2007). The European Neighbourhood Policy: a Strategy for Security in Europe? Ganzle, S. ve Allen G. Sens (Eds), *The Changing Politics of European Security, Europe Alone*, New York: Palgrave Macmillan, 110 – 134.
- Genç, M. ve Berber, M. (2011). Bölgeselleşme ve Ticaret Akımları: Literatür İncelemesi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22, 84- 100.
- Gençosmanoğlu, Ö. T. (2010). *Bölgesel Ticaret Anlaşmalarının Türkiye'nin Dış Ticaret Politikaları Açısından Önemi ve Etkileri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi. Ankara.
- Gelir İdaresi Başkanlığı [GİB] (2009). *GATT Bilgilendirme Rehberi. Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Daire Başkanlığı*, GATT Müdürlüğü: Ankara.
- Göktepe, C. (2002). Bağdat Pakti'ndan CENTO'ya Geçiş. *Türkler Ansiklopedisi*. Cilt. 16.

- Grebler, E. (2003). *Dispute Settlement: Regional Approaches MERCOSUR. UNCTAD Programme on Dispute Settlement in International Trade*, http://unctad.org/en/docs/edmmisc232add28_en.pdf, (Erişim Tarihi: 21.07.2020)
- Gülcan, Y. ve Kuştepe, Y. (2006). IMF Programları Türkiye’de Ahlaki Tehlike Yaratıyor mu? Bir Tartışma. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (1), 244-257.
- Hettne, B. (2003). The New Regionalism Revisited, Söderbaum, F. ve Shaw, T. M. (Eds.), *Theories of New Regionalism*, Palgrave, New York, 22-42.
- Hogan, M. (1983). The Marshall Plan: America, Britain and the Reconstruction of Western Europe 1947-1952, Cambridge University Press: New York.
- Hurrell, A. (1995). Explaining the Resurgence of Regionalism in World Politics, *Review of International Studies*, 21(4), 331-358.
- İktisadi Kalkınma Vakfı. (2000). *Avrupa Birliği’nde Ekonomi ve Parasal Birlik ve Türkiye*. İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, No:163, Ekim: İstanbul.
- İyiboğurt, E. (2001). *Uluslararası İktisat: Teori, Politika ve Uygulama*. Gözden Geçirilmiş 4.Baskı. Ezgi Kitapevi: Bursa.
- Karlık, S. R. (1996). *Avrupa Topluluğu Ve Türkiye*. 4. Baskı. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Yayınları: İstanbul.
- Kavukçu, M. (2008). Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerinin Avrupa Birliği’ne Entegrasyonu: Çek Cumhuriyeti Örneği (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Kaya, S. (2002). Dünya Bankası ve Türkiye, *Sayıştay Dergisi*, 46-47, 3-42.
- Kurtdaş, M. Ç. (2018). Küresel Terör Çağında Ulus Devletin Artan Önemi. *TESAM Akademi Dergisi*, 5 (2), 151-181.
- Krugman, P. (1993). Regionalism versus Multilateralism, J. Melo, J. ve Panagariya, A. (Eds.), *New Dimensions in Regional Integration*, Cambridge University Press: New York, 58-79.
- Malamud, A., Gardini, G.L. (2012). Has Regionalism Peaked? The Latin American Quagmire and its Lessons, *The International Spectator: Italian Journal of International Affairs*, 47(1), 116-133.
- Mecham, M. (2003). Mercosur: A Failing Development Project? *International Affairs*, 79(2), 369-387.
- Mee, C. L. (1984). *The Marshall Plan: The Launching of Pax Americana*. Simon and Schuster: New York.
- Mehmetçik, H. (2019). Bölgeselcilik Çalışmalarında Bölgeler Üstü ve Bölgeler Arası İlişkiler: Avrupa Birliği ve Afrika Birliği İlişkileri Örneği, *International Journal of Political Science & Urban Studies*, 7, Özel Sayı, 72-84.
- Niemann, M. (1999). *A Spatial Approach to Regionalism in the Global Economy*. Palgrave Macmillan: London, New York.
- Önen, Z. S. (1989). *Uluslararası Mali Kuruluşlar*. Savaş Yayınları: Ankara.

- Pınar, Ö. & Ş. Boran & G. Sevilmiş. (2013). "Küreselleşme Sürecinde Yükselen Aktör: Serbest Ticaret Anlaşmaları ve Türkiye", AR&GE Bülten.
- Pondicherry University. (2009). *Unit I: Foreign Trade and Policy*, http://www.pondiuni.edu.in/storage/dde/downloads/ibiv_ftp.pdf, (Erişim Tarihi:22.10.2019).
- Raoult, D., Mouffok, N., Bitam, I., Piarroux, R. ve Drancourt, M. (2013). Plague: History and contemporary analysis. *Journal of Infection*, (66): 18-26.
- Rosas, A., Armati, L. (2010). *EU Constitutional Law: An Introduction*, Hart Publishing: London.
- Roskin, M. G. (2007). *Çağdaş Devlet Sistemleri*, (3. Baskı) (Çev. Bahattin Seçilmişoğlu). Adres Yayınları: Ankara.
- Severino, R. C. (2008). *ASEAN. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies ISEAS*.
- Seyidoğlu, H. (2003). *Uluslararası İktisat*. Güzem Yayınları: İstanbul.
- Seyoum, B. (2009). *Export-Import Theory, Practices, and Procedures*. Second Edition. Taylor and Francis. Roudledge: New York.
- Smith, A. (2011). *Ulusların Zenginliği*, Cilt 2. (Çev. Metin Saltoğlu). Palme Yayıncılık: Ankara.
- Smith, M. (1997). Regions and Regionalism, White, B., Little, R. ve Smith, M. (Eds.), *Issues in World Politics*. Macmillan: London, 69-89.
- Söderbaum, F. (2015). Early, Old, New and Comparative Regionalism: The Scholarly Development Of The Field. *KFG Working Paper Series*, 64, 1-29.
- Stammen, T. (2008). Avrupa Birliği'nin Gelişiminde Genişleme ve Derinleşme Süreci Arasındaki Diyalektik İlişki- Bilimsel Toplantı Notu. (Çev. Necati İyikan). *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi* (15), 196-209.
- Şahin, H. (2002). *İktisada Giriş* (6 Baskı). Ezgi Kitapevi Yayınları: Bursa.
- Tahsin, E. (2007). Ekonomik Entegrasyon Teorisi Çerçevesinde AB ve Latin Amerika Entegrasyonlarının Karşılaştırılması. Doktora Tezi. Tez Danışmanı Erol Manisalı. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Taillant, J. D. (2002). Human Rights and International Financial Institutions, The Sustainable Justice 2002, 13-15 Haziran 2002, <http://www.cedha.org.ar/docs/doc83-eng.htm> (Erişim Tarihi: 10.10.2020).
- Tan, H. B. ve Hooy, C. W. (2007). The Development of East Asian Countries Towards a Knowledge Based Economy: A DEA Analysis, *Journal of the Asia Pacific Economy*, 12(1), 17-33.
- Tekin, F. (1990). *Uluslararası Maliye*. Anadolu Üniversitesi Yayınları: Eskişehir.
- Telo, M. (2007). Introduction: Globalization, New Regionalism and the Role of the European Union, *European Union and New Regionalism*. Ashgate Publishing: London, 1-21.
- Times, T. C. (1967, 08 09). Asian nations form new alliance- Seven Points of Cooperation. The Canberra Times, s. 1. <https://trove.nla.gov.au/newspaper/article/106970844> (Erişim Tarihi: 25.07.2020)

- Töre, N. (1996). Uluslararası Ekonomik İlişkiler. Çolak. Ö.F.(Ed.) *İktisadın İlkeleri*. Alkım Kitabevi: Ankara.
- Töre, N. (2000). *Euro El Kitabı*. TCMB Yayınları, <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/eurokitap/nahittore.xls> (Erişim Tarihi: 16.02.2011).
- Tuncer, S. (1995). Korumacılık: Teori ve Uygulama, Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, 36, 237-266.
- Uçarol, R. (2000). *Siyasi Tarih (1789-1999)*. İstanbul.
- Ulutürk, S. (2001). Kamu Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 1, 131- 139
- Von Elbe, J. (1939). The Evolution of the Concept of the Just War in International Law, *The American Journal of International Law*, 33(4), 665-688.
- Yeşilbursa, B. K. (2007). *Ortadoğu'da Soğuk Savaş ve Emperyalizm*. IQ Kültür Sanat Yayıncılık: İstanbul.
- Yücel, N. ve Pustu, Y. (2006). Küreselleşme Sürecinde Ulus-Devletin Alternatifi Kent Devlet Olabilir mi? *Türk İdare Dergisi*, 450, 117-140.

